

nemoči. Spreobračati svet, ki se je v nas narobe zarasel, pa četudi z neizbrisnim spoznanjem o sizifovstvu takega početja.

V takih koordinatah vidim tudi svoje delo, ki je pač nastalo v mrežnici življenja, ki ga živimo. Ne nazadnje pa tudi (naivno?) upam v komunikativnost literature, upam, da bo pesem znala najti pot do človeka, ki je prenasičen s kodificiranim sporazumevanjem vsakdanjega dne. Ne zato, da bi nadomestila druge načine človeškega zbliževanja in stika, temveč da bi nanje spet opozorila.

Zato se moje bralsko občudovanje ustavlja pri piscih, ki zarisujejo podobo človeka, izgubljenega v neskončnih labirintih bivanja, pa naj gre za Gradišnika ali Gruma, Ščepanoviča ali Selimoviča, Frischa ali Borgesa, če je potrebno omenjati imena. Vedno znova se moramo v branju in pisanju vračati k večno neodgovorjenim vprašanjem obstoja, da se obdržimo na ozkem in krušljivem nasipu življenja. Tako se vse razmišljanje o smislu, opravičilu literature sprevrča v poizkus približati se nečemu zunaj sveta človeškega obvladovanja. Zato se strinjam z Leonardom Cohenom, ki je zapisal:

*To pesem pišem za tebe
Gospodar Sveta
ki imaš vse na svetu
razen te pesmi*

Skica za portret

GLAVNA OSEBA:

Moški. Starost ... recimo 25 ali še raje 30 let. Srednje visok, športne postave. Svetli lasje, vendar že nekoliko redki, visoko čelo. Modre oči, pravzaprav arijec. Brado in brke redno brije. Bolj ali manj zdrav, včasih ponagaja želodec. Ko je imel štirinajst let, si je pri smučanju zlomil nogo. Povsem nezapleten zlom. Oblači se okusno, takega mnenja so tudi službene sodelavke vseh starosti in okusov. Poklic nedoločen, najverjetneje v zvezi z ekonomijo ali pravom. Živi v eni izmed novozgrajenih stanovanjskih sosesk, blok, četrto nadstropje. Samski.

Preteklost brezmadežna. Včasih popije kak kozarec preveč. Kadi: dvajset, včasih trideset. Astor. Če jih ni, se počuti kar nekako izgubljenega. Prižge pa vseeno kaj drugega. Sicer je neoporečen športnik. Pozimi smuča, preostali čas igra tenis. Na Kodeljevem ima že vrsto let sezonsko karto. Ob igri včasih postane rahlo nervozen, zakolne. Loparja ne vrže po tleh, je uvožen, Dunlop. Trije ali štirje stalni soigralci. Backhand rahlo šepa.

Vozi avto, belo stoenko. Previden voznik, kadar vozi, ne pije. Umije ga vsako soboto na parkirišču pred blokom. Bencin se mu zdi predrag, sicer je z dnevno politiko kar zadovoljen. Delegat v SIS za telesno kulturo. Rezervni podporačnik ali morda vodja čete civilne zaščite v krajevni skupnosti. Delegatska gradiva jemlje zares, prebira jih skrbno kot komaj katero lep-slovje. Da, tudi knjige bere. Naročen je na Delo, kupuje zelo različne časopise, tudi MIN in seveda Sportske novosti.

Vse to in še kaj. Zdi se, da gre za še eno lagodno in nezanimivo življenje.

Zanimivo: ob večerih včasih piše pesmi. Nekoč jih je poslal šest na natečaj Zveze kulturnih organizacij. Niso mu odgovorili. Sedaj večino sproti raztrga, nekatere hrani v stari škafli za čevlje. Piše z roko, na pisalni stroj le poslovne stvari.

Tega še ni povedal nikomur. V družbi govori o pesništvu malodane omalovažujoče. Sam ne ve, kaj ga sili v tako brezplodno početje. Kar nekoliko zbežan je zato.

O sebi misli: povprečen Slovenec. Včasih vseeno upa, da se moti.

O ČLOVEŠTVU

Ko je bil mlajši, je strastno zaupal ljudem. Bil je prepričan, da se človeštvu godijo nezaslužene krivice, od raka pa do lakote, vojn in letalskih nesreč. V garaških študijskih letih ga je vodila želja, da bi pomagal. Da bi ustvaril boljši svet.

Nekega poletja se je odpravil čez mejo, v Avstrijo. Po malem je planiral. Bilo je drago, vendar se samo enkrat živi. Predzadnji dan svojega enotedenskega obiska se je odločil za večerjo v samopostrežni restavraciji. Mleto meso, pečen krompir, solata, sadni sok. Poštena porcija. Račun 105 šilingov. Plača z bankovcem za sto šilingov in išče drobiž. Ne najde, pomoli še en tak bankovec. Nato končno le odkrije nekje v zapogibu denarnice kovanec za 10 šilingov. Izroči ga blagajničarki.

Vrnjenih dobi 5 šilingov.

— Oprostite, dal sem vam dvesto šilingov, — reče v plašni nemščini.

— Ne, dali ste mi sto šilingov in še deset, vrnila sem vam jih pet, kot je bilo treba. Naslednji!

Plačuje naslednji. On kar stoji in ne ve prav dobro, kaj bi.

— Dal sem vam dva bankovca po sto šilingov.

— Dali ste mi samo enega. Me boste morda obtožili, da lažem. Že dvajset let delam za blagajno in še nikoli se nisem zmotila.

Blagajničarka je ženska srednjih let, za to starost ima lase pobarvane v nekoliko presvetlem odtenku.

— Ne, dal sem vam enega in potem še enega.

— Dali ste mi enega samega. Si bi privoščili tako laž v svoji domovini? Tam s takimi opravijo najbrž na kratko!

Spozna, da je njegova gimnazijska nemščina razkrinkana. Kmalu se bo moral sam braniti, namesto da bi obtoževal.

Oba bankovca ležita na vrhu predala z denarjem. Drugi gostje pričnejo dvigati poglede.

— Dal sem vam dva, oba sta vendar še tukaj . . .

— Ne, ne. Ste nori?

Končno popusti in gre k jedilni mizi. Večerje se komaj dotakne. V grlu ga duši in obupan ugotavlja, da ne manjka veliko, pa bo zajokal in se tako dokončno osramotil.

— Jugoslovanski bedak, — zasika blagajničarka skozi zmagoslavno stisnjene zobe naslednji stranki.

Osemnajstletno dekle z vijoličasto našminkanimi ustnicami privošljivo prikima.

On povesi pogled. Vse preveč gostov ga gleda s porogljivim smehljajem. Pod mizo stisne roko v pest.

To je vse.

Kasneje razmišlja, kako bi moral narediti:

stopi čisto blizu blagajničarke, pridušeno ji zasope v vrat:

— Tujec sem v vaši deželi, veste?

— Vem, — odvrne ona ledeno.

— Jutri bom odšel. Vendar imam tukaj prijatelje.

— Kaj me to briga?

Pa vendar ga sumnjičavo pogleda. Le kaj se bo napletlo?

— Imate otroke?

— Imam, — zatiplje ženska po zraku negotovo.

— Pazite nanje, pazite! Niti za hip jih ne spustite spred oči. Zgodilo se jim bo nekaj hudega. Jutri še ne, morda niti pojutrišnjem ne . . . vendar se bo zgodilo.

Nasmehne se ji široko in nadvse prijazno, obrne ji hrbet in odide večerjat. Zelo mu tekne.

Ženska si ne upa zavreščati. Kaj, če pride policija? In pregledajo blagajno? Dvajset let je niso odkrili, zdaj pa . . .

Vendar ni naredil nič takega. Kar se da hitro je odšel. Še na cesti se mu je zdelo, da se ljudje nekoliko preveč zvedavo ozirajo za njim.

Od tedaj ne verjame več ljudem. Privošči jim vse trpljenje in bedo. Ko plačuje, vselej dvakrat prešteje denar. Iz službe je začel odnašati kemične svinčnike; so družbena last.

Tudi njegovi odnosi s tujino so se spridili: Avstrijo je zasovražil. Hodi v Trst, po dele za avto. Dve zaporedni zimi je smučal v Franciji, obkraj v istem kraju. Drugič se je zapletel v kratko, a ognjevito razmerje z neko domačinko. Ni več prišel.

Po končani gimnaziji se je z dvema prijateljema odpravil po Evropi. Za slab mesec. Bilo mu je vseč, čeprav je krepko pogrešal udobje domače postelje in izdatnost materinih obrokov. Italija, Francija, Belgija, Nizozemska, Nemčija . . . Avstrija. Klasična zahodna tura. V Amsterdamu so kadili hašiš. Zastonj.

O mamilih zdaj prebira v časopisih. Svoj spomin je že skoraj pozabil. Ve samo, da ga je bilo strah, kaj bo.

Narkomanijo obsoja. Pred desetimi leti je bil med prvimi, ki so se lahko pohvalili s tako izkušnjo. Zdaj se mu zdi, da to spada že v splošno izobrazbo.

Kadar je slabe volje, ali kadar nima kaj početi, popije kozarec, dva. Ko prične piti, je vseeno.

LJUBEZEN:

Sošolka v gimnaziji. Vestna učenka, ubogljiva hči, uči se klavir. Svetlo-laska, lase nosi spete v čop. Rdečelična in komaj opazno debelušna.

Naj ji bo ime ... pravzaprav je vseeno. Neko vsakdanje žensko ime pač. Recimo ji Ana.

Veliko se sprehajata in pogovarjata, ne da bi se držala za roke, poljubljala ali kakorkoli že dotikala. O filmih, o glasbi. In predvsem o šoli. Ona govori veliko, on malo ali nič. Včasih gresta v kino, včasih na torte ali sladoled.

Komaj jo prepriča, da se lahko nekoč, ko se že večeri, v parku, kjer sta na sprehodu, splazi z roko za njeno bluzo in jo položi na prsi.

Vztrepetajo mu pod roko. Gledata se, kot se nista gledala nikoli poprej. Sprašuje se, ali naj jo vpraša kar naravnost. Vendar obmolči.

Zdi se mu, da pogovor premalokrat nanese na take stvari. Ko se razve, da je njuna sošolka, ki je že dalj časa ni bilo k pouku, noseča, izrazi Ana svoje mnenje prezirljivo, stisnjenih ustnic. Zdi se, da ji le dobra vzgoja preprečuje, da ne bi rekla naravnost: prav ji je, trap! To mu seveda vzame ves pogum.

Končno se odloči: po maturantskem plesu se razred odpravi na zabavo v diskoteko blizu Ljubljane. On že vozi avto, sicer je očetov, a to ni nič narobe. Zjutraj se bo ponudil, da jo odpelje domov. Zavil bo po kaki stranski poti v gozd. Malo bo pomagala tudi pijača. Če je maturantski ples, se bo gotovo napila tudi ona.

Načrt žal propade. Ob petih zjutraj jo pride z avtom iskat oče.

Po maturi se razideta brez posebnih besed. On se s prijateljskima odpravi po Evropi, ona se gre s starši na njihov vikend pripravljat za sprejemne izpite. Vpisala se je na medicino.

Ko se spet srečata, se izkaže, da sta si tujca. Zdaj pozabi na zmenek eden, zdaj drugi; videti je, da si končno oba zelo oddahneta, ko se izkaže, da med njima ni ničesar več.

Čez kakega pol leta ga je nenadoma zgrabilo: zazdelo se mu je, da jo mora nujno videti. Zvečer je čakal ure in ure v mraku otroškega igrišča pred njenim domom, da se vrne. Včasih jo je dočakal, drugič ne. Ni razumel, zakaj mu včasih spodleti: poznal je razpored luči v hiši iz dopoldnevov, ko jo je hodil obiskovat in mu je igrala na klavir, on pa si ni upal nikoli reči, da je pravzaprav že dovolj etud in romanc in da bi čas, ko so starši v službi in je stanovanje zapeljivo prazno, lahko izkoristila tudi za kaj drugega. Dobro je vedel, katera okna so osvetljena, kadar je Ana doma, in katera, kadar je ni. Tako je čakal od osmih, devetih do polnoči in še dlje — in ni dočakal. Ni razumel. Ko jo je on spremljal ven ob večerih, mu je vselej potožila, kako natančni so njeni domači: vrniti se mora že ob desetih ali najkasneje do pol enajstih! Zdaj pa takole. Ob enih je odpeljal zadnji avto-bus do predmestja, kjer je živel, utrujen se je usedel in grenko pomislil, da je napravil še en večer.

Včasih pa je res prišla; a ko jo je zagledal, kako se približuje s prepričanim korakom ženske, ki ve, kaj hoče, ga je prešinila groza spoznanja — to ni več deklica, ki jo je zapustil. Kaj je res minilo že toliko časa? Le kaj se je zgodilo z njo? Preplašen se je umaknil globlje v temo, se skril za otroške gugalnice in morda celo počepnil, a ves ta trud zaman, Ana se ni nikoli ozrla proti igrišču v misli, da jo morda kdo pričakuje, kot se je on vedno znova oziral, ko je stopil iz domače hiše na dvorišče: morda se je Ana premislila in ga sedaj čaka? Nikoli ga ni čakala in tudi on ni nikoli stopil prednjo. Najbrž je bilo tako bolje: besede, s katerimi je imel namen pričeti to skrbno pripravljeno srečanje, da bi bilo videti naključno, bi mu prav gotovo pobegnile; in slutil je, da mu Ana ne bi stekla v objem, temveč bi takoj razgalila njegov brezupni poizkus s posmehljivim »O, kaj pa ti tukaj?!«, ali pa ga bo morda pričakala z ravnodušnim »Kako si?«. Vedel je, da ga bo nekega dne to na videz nedolžno vprašanje speljalo v hudo stvar; morda bo ubil katerega izmed ljudi, ki pogovor začenjajo s tako podlo in poniževalno zvijačo...

Torej je ni nikoli prestregel in povedal... kaj? Da je sam? Da naj se vrne k njemu? Ali da naj samo spi z njim, vsaj enkrat, da mu bo potem lažje, ko se bo njuna zveza le nekako bolj zaokrožila, ko se bo lahko vsaj česa spomnil? (Neko poletno popoldne je porabil za premišljevanje: ali je lažje odložiti na pol prebrano knjigo, če ne končaš sredi poglavja?) Še sam se ni odločil, kaj naj bi rekel. Bal se je, da je praznina v njem tako velika, da je ne bi mogla zapolniti niti Anina vrnitev. Tudi zato je molčal.

Sčasoma so se mu zazdela njegova nočna čakanja bedasta. Ob večerih se je pričel raje odpravljati v katero izmed gostiln, kjer so se zbirale klape z njegove fakultete. Kmalu so ga pričeli vabiti tudi na zabave. Družaben je, so govorili. In tako je začel spoznavati tudi nove ženske. Seveda jih je imel nekaj, vsako le na hitro. Včasih je bilo lepo, drugič ne, pravzaprav mu je bilo vseeno. Bil je kar zadovoljen, da so druga za drugo izginevale iz njegovega življenja. Če je potreboval izgovor, si je pripovedoval, da je tako zaradi Ane.

O njej ni veliko govoril. V tako imenovanih »moških« pogovorih, ko so se z izbrano družbo po popoldanski igri tenisa selili iz bifeja v bife, so se najzvestejšim spremljevalcem razkrivali drobci njegove razpršene pripovedi.

Nekoč, čez mnogo let, je prejel razglednico iz Dubrovnika. Na njej je z urejeno žensko pisavo pisalo:

Lepe pozdrave z družinskega dopustovanja

ti pošilja
ANA

Če bi jo srečal na cesti, bi jo morda povabil na kavo. Kdo ve?
Nekoč je napisal pesem:

To je zadnja pesem
nekega sveta;
kako se drobi, krha po robih.

Naj počí scela!
 Sam sem
 — ali veš, kaj je samota? —
 in vem, nikoli!

Sprva je mislil, da bi jo poslal po pošti, nepodpisano. Morda ne bi uganila. Nikoli ji ni rekel, da piše pesmi.

Včasih se mu zazdi, da bi se mogel znova zaljubiti. Tako razmišljanje odganja z nejevernim nasmeškom. Ne verjame več.

Raje se poigrava z mislijo, da bi si okrog vratu nataknil tablo z napisom **SREČEN ČLOVEK SEM**, odšel skozi vse mesto in se obesil na katero izmed svetilk na Čopovi.

Le kaj bi rekli ljudje?

SANJE:

Velikokrat se mu kar nenadoma v spancu pokaže slika:

moški in ženska stojita na pločniku. Ženska ima stisnjene ustnice in tudi oči pobeša. Moški jo gleda in čaka. Tako je dolgo, dolgo. Nenadoma se odloči, na hitro jo poljubi na lice in se ji spodbudno nasmehe. Nato stopi s pločnika na cesto, ravno pred tovarnjak s prikolico, ki prav tedaj s precejšnjo hitrostjo pripelje mimo. Moški za volanom razširi oči, pritisne z vso težo na zavoro. Prepozno. Vozilo se postavi postrani čez cesto, voznik plane iz njega in osupel ogleduje čudno prepognjeno telo, ki ga je odbilo kakih deset metrov dlje. Ženska vrešči. Naokoli se odpirajo okna. Nekaj mimoidočih, negibnih od groze, misli enako: zakaj vendar še ni prišla policija in naredila reda? Ženska vrešči.

Včasih je sončno, drugič dežuje, včasih je zgodnje jutro, drugič se že temni.

Jesen: odpadli listi se še zmeraj počasi polegajo na asfalt, shlajen od zarisov septembrskih deževij, čeprav se zdi, da se je že vse ustavilo, da ni več življenja v tem pastelnem uličnem krokiu. Redki sprehajalci plašno pogledujejo izza zavihkov dežnih plaščev. Ženska vrešči.

Zima: krvava sled krvi v snegu, šofer v brozgi do gležnjev, na potno čelo se mu lepijo snežinke. Nepremično telo ob cesti počasi prekriva belina in zdi se, da vsi upajo, da bo prav kmalu mogoče trditi, da gre le za prevrnjenega snežaka, ki so ga nekoliko nerodno postavili otroci. Ženska vrešči.

Pomlad: veliko cvetja je, raznih barv in vonjav. A kakor bi prevlekel s čopičem nepopolno figuro na oljni sliki, prekrivata vse barva in vonj smrti. Fant in dekle, še maloprej brezskrbno sprijeta v prepogibih dlani, sedaj stojita vsaksebi in si nejeverno ogledujeta to usodo. Ženska vrešči.

Poletje: glasen pok kosti ob beton prekine otroško igro. Pritečejo in se stisnejo v gručico okrog trupla, ki se jim zdi odvržena lutka v neki neznani igri. Nekdo jih brezglasno, z živčnimi gibi rok, podi proč. Naj bodo otrokom prihranjene take reči... vsaj še nekaj časa. Prav soparno je že. Ženska vrešči.

Moškega ne gleda v obraz niti za hip, njo pa vselej gleda prav v oči. Ženska je svetlolaska, lase nosi spete v čop. Rdečelična in komaj opazno debelušna.

Bral je Freuda, некоč se je v kolodvorski restavraciji pogovarjal z zapitim nezaposlenim psihologom. Vse razume, le včasih se sprašuje, če bi zares vreščala.

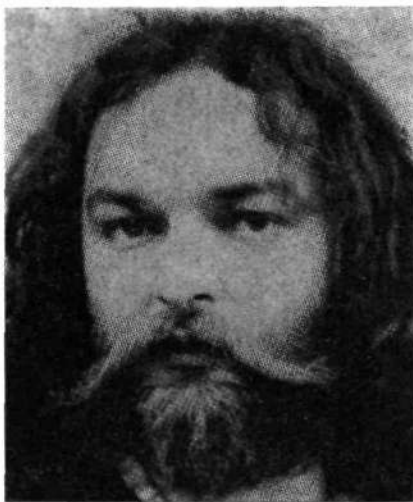
ERGO:

Povsem vsakdanji moški iz katerekoli ljubljanske ulice? Nenavaden in osupljiv zmedenec, celo psihopat? Odločitev je najbrž vprašanje osebnega okusa.

Recimo, da vemo o njem vse. Zgodbi ni kaj bistvenega dodati, dalo bi se le precej odvzeti. Seveda so tu še razne dogodivščine, priljubljeni predmeti, jedi in pijače, osebe, da, celo oče in mati, vendar v tem primeru take stvari komaj kaj pomenijo.

Seveda se mu nikoli ne bo posrečilo sestati se s tisto svojo Ano, kakor bi želel; tudi ubil se ne bo, če o tem še tako sanjari. O njegovi nadaljnji usodi nima smisla govoriti, saj je pravzaprav ni. Zato nam bo ostal v spominih nezizisan, le v grobih potezih. Morda je bil mišljen prav on, ko je bilo zapisano: to je fant, nepomemben za skupnost, samo posameznik.

Samo posameznik . . . Oprostite, se kdo spomni, kako mu je pravzaprav bilo ime? Ah, pa nič, saj je vseeno.

Veno
Dolenc

Leta niso pomembna

1. Vprašanje, ali obstajata dve vrsti literature, literatura mladih in tista druga, »zrela«, je bolj vprašanje kvalitete. Umetniško delo je lahko dobro ali pa ni. In tu so leta povsem nepomembna. Res pa je, da marsikdo, ki se ukvarja s pisanjem in je nadarjen in vztrajen, šele z leti prodre v širši prostor. Položaj pisca in njegovega dela v tem času (če je bilo sploh kdaj bistveno drugače) bi preprosto označil kot »nujno zlo«.

Vsako leto je potrebno natiskati določeno število knjig, kar pa je zaradi vsemogočih razlogov premalo. Knjige torej izhajajo, a velikokrat nepo-